

**СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА**

*НАУМЕНКО І.В., К.Е.Н.,
ЛУТАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ,
НАУМЕНКО А.О., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
МАНДИЧ О.В., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Економічне зростання є основним показником розвитку і добробуту будь-якої країни, однією з головних макроекономічних цілей, досягнення якої зумовлене необхідністю випереджаючого зростання національного доходу порівняно зі зростанням чисельності населення для підвищення рівня життя.

При будь-яких господарських системах категорія економічного зростання виступає найважливішою характеристикою суспільного виробництва. Параметри економічного зростання широко використовуються у процесі оцінки тенденцій розвитку національної економіки. Його темпи, якість та інші показники залежать не лише від потенціалу національного господарства, а й від впливу зовнішньоекономічних та зовнішньополітичних чинників.

Економічне зростання означає поступальний рух економіки, її прогрес і розвиток та відображає підсумок функціонування економіки в цілому, або окремих її галузей, який можна виміряти темпами приросту валового національного продукту, валової продукції, чи темпами приросту цих же показників у розрахунку на душу населення [1, 2].

Зростаюча економіка має більшу здатність задовольняти нові потреби та вирішувати соціально-економічні проблеми як всередині країни, так і на міжнародному рівні. Економічне зростання полегшує вирішення проблеми обмеженості ресурсів, дозволяє суспільству більш повно реалізовувати економічні цілі та здійснювати нові програми. Кінцевими цілями макроекономічного зростання є підвищення матеріального добробуту населення та підтримання національної безпеки.

Аналіз досліджень і публікацій. При здійсненні оцінки економічного зростання та для забезпечення його довготермінової стійкості необхідно визначити тенденції та джерела зростання, провести аналіз наслідків вибраної моделі технологічної політики, дослідити темпи оновлення структури національного господарства, здійснити вимір факторів та результатів зростання. З метою вирішення цих та інших проблем застосовують різні моделі економічного зростання (неокласичну модель, неокейнсіанську модель, модель економічного зростання Р. Солоу).

Слід відзначити, що в умовах ринку потенційні можливості економічного зростання пов'язані з інтенсифікацією відтворення. Практикою господарювання доведено, що найбільш важливим чинником, який забезпечує зростання реального продукту і доходу є підвищення продуктивності праці на основі запровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Інтенсивний тип економічного зростання являє собою розширення виробництва на основі якісного поліпшення функціонуючих у процесі його відтворення факторів при вдосконаленні організаційно-економічних відносин виробництва. Таке зростання досягається за рахунок підвищення кваліфікації працівників та розвитку їх професіоналізму, застосування принципово нових засобів і предметів праці, більш раціонального використання ресурсів.

За умов інтенсивного економічного зростання відбувається, з одного боку, підвищення ефективності використання живої праці, а з іншого – підвищення ефективності використання уречевленої праці на основі зростання віддачі функціонуючої техніки, технологій, засобів праці в цілому, їх принципового оновлення та зниження витрат предметів праці на одиницю виробленого продукту.

З усього вищевикладеного можна зробити висновок, що стійке економічне зростання добробуту населення можливе лише за умов максимального використання всіх факторів, які сприяють науково-технічному прогресу, поліпшенню якості робочої сили, стабільності соціально-економічної системи загалом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність здійснення процесу інтенсифікації на рівні національної економіки залежить від особливостей його прояву в її окремих галузях. Зокрема, в сільському господарстві процес інтенсифікації традиційно пов'язують із необхідністю здійснення додаткових вкладень капіталу для отримання більших обсягів валової сільськогосподарської продукції.

Неоднозначність цього процесу обумовлюється тим, що зростання рівня інтенсивності використання сільськогосподарських земель має економічну межу, перевищення якої не забезпечує випереджального приросту виробництва продукції та супроводжується низкою негативних явищ [3].

Крім того, останнім часом значно збільшилася кількість високовартісних промислових новацій, що пропонуються сільському господарству (техніки, технологій, матеріалів, послуг). Разом з тим, дія закону спадної віддачі в умовах макроекономічного середовища не дозволяє постійно підвищувати темпи нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції.

На сучасному етапі розвитку національної економіки в сільському господарстві України не використовуються належним чином традиційні джерела інтенсифікації (впровадження нових сортів рослин і порід тварин, застосування хімічних засобів, більш досконалі прийоми обробітку ґрунту), проте країна не може залишатися стороннім спостерігачем швидких змін природних екосистем світу. Глобальні зміни клімату змушують українських вчених-аграріїв і практиків розробляти нові підходи до формування потенціалу економічного зростання [4].

В умовах ринку ефективне функціонування системи матеріально-технічного забезпечення сільського господарства можливе у тому випадку, коли її елементи структурно визначені, підпорядковані один одному та цілям системи, визначені принципи, методи, закони й закономірності їх формування, обґрунтована необхідність її створення, визначені вихідна мета та результат функціонування такої системи.

Слід зазначити, що рівень забезпеченості аграрного сектору економіки України складовими матеріально-технічної бази не відповідає світовим стандартам. Порівняно з фондооснащеністю сільськогосподарських земель у країнах ЄС, в Україні цей показник в 11 разів нижче. А це впливає на своєчасність та якість виконання робіт, глибину переробки, якість зберігання продукції тощо [5]. Водночас, країна володіє значними запасами земель, придатними для сільськогосподарського використання в розрахунку на душу населення, і тому розглядається як потенційний світовий центр виробництва продуктів харчування.

Разом з тим, розвиток сільського господарства не можливо забезпечити лише на основі традиційних заходів інтенсифікації, використання яких суттєво погіршує якісні характеристики земельних

угідь. Серед основних причин деградації ґрунтів слід виділити: посилення ерозії поверхневого шару ґрунту внаслідок знищення і неналежного догляду за лісополосами та порушення сівозмін; ущільнення ґрунту при використанні потужної техніки; втрату гумусу внаслідок порушення агротехніки, недостатнє внесення органічних і мінеральних добрив; засолення та закислення ґрунтів через неправильне зрошення та зведення до мінімуму заходів із вапнування і гіпсування земель. Тому для забезпечення інтенсивного типу економічного зростання сільського господарства необхідно, здійснюючи додаткові вкладення з метою збільшення виходу продукції з одиниці площі, дбати одночасно й про збереження природних властивостей землі.

У концепції комплексної державної програми реформування та розвитку сільського господарства України передбачено розв'язання глобальних проблем виробництва сільськогосподарської продукції як для внутрішнього, так і зовнішнього ринків. Зокрема, до актуальних проблем сільського господарства, які потребують розв'язання, належать: низька конкурентоспроможність продукції, невідповідність її міжнародним стандартам якості і безпеки; низька ефективність сільськогосподарського виробництва в порівнянні з розвиненими країнами; використання застарілих технологій, домінування експорту сировини, зниження родючості ґрунтів при зростанні їх ерозії.

Пріоритетними напрямками розвитку сільського господарства визначені: конкурентоспроможна спеціалізація та інтенсифікація вирощування й переробки продукції рослинництва та тваринництва на високотехнологічній промисловій основі; прогресуюче нарощування трансферу в сільське господарство екологізованих і ресурсозберігаючих технологій та альтернативних джерел енергії; модернізація й розвиток виробничої інфраструктури АПК, розвиток виробничо-збутових, обслуговуючих кооперативів, підприємств агротехсервісу, створення високотехнологічних комплексних виробництв інноваційного типу; ефективне використання інноваційно-інвестиційного й наукового потенціалу; забезпечення інвестиційної привабливості сільськогосподарського виробництва.

Для досягнення стратегічних цілей розвитку галузі необхідно розробити дієвий організаційно-економічний механізм забезпечення інтенсивного типу економічного зростання сільського господарства.

На нашу думку, організаційно-економічний механізм забезпечення інтенсивного типу економічного зростання сільського господарства являє собою систему, яка поєднує організаційні та

економічні важелі (кожному з яких властиві власні форми управлінського впливу) у забезпеченні найбільш ефективної взаємодії організаційних, виробничих, фінансово-економічних процесів на всіх рівнях управління галуззю, що сприяє отриманню конкурентних переваг та забезпечує ефективне функціонування галузі упродовж визначеного часового проміжку.

Дія цього механізму має бути спрямованою на підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва на рівні країни та окремих регіонів. Для описання конкретизованих цілей функціонування організаційно-економічного механізму можуть бути застосовані сукупності як кількісних, так і якісних показників. Також повинні бути представлені критерії, що дозволяють оцінити ступінь виконання поставлених цілей. Базовою функцією даного механізму є реалізація процесу розробки, прийняття і виконання управлінських рішень, спрямованих на досягнення економічного зростання сільського господарства на інтенсивній основі. Об'єктом впливу організаційно-економічного механізму є економічний потенціал галузі, а кінцевою метою його функціонування – досягнення ефективних результатів аграрної сфери національної економіки шляхом забезпечення інтенсивного типу економічного зростання.

При розробці організаційно-економічного механізму забезпечення інтенсивного типу економічного зростання сільського господарства слід враховувати такі важливі принципи: системність, декомпозиція та синтез, синергія, цілісність, економічність та ефективність, адаптивність, урахування інтересів зацікавлених сторін, інноваційність розвитку, узгодженість.

Принцип системності базується на урахуванні того, що організаційно-економічний механізм забезпечення інтенсивного типу економічного зростання сільського господарства є цілісною системою, яка являє собою сукупність взаємодіючих підсистем та взаємодіє із зовнішнім середовищем.

Організаційно-економічний механізм забезпечення інтенсивного типу економічного зростання сільського господарства формують такі підсистеми: підсистема прогнозування обсягів економічного зростання та ресурсних потреб галузі; підсистема організації дій, спрямованих на забезпечення інтенсивного розвитку сільського господарства та контролю за їх виконанням; підсистема інформаційного забезпечення.

Організаційно-економічний механізм забезпечення ефективності використання матеріально-технічної бази в контексті

інтенсивного типу економічного зростання сільського господарства має оперативно реагувати на зміни у зовнішньому середовищі, що можливе лише при умові злагодженої взаємодії всіх складових елементів та підсистем.

Принцип декомпозиції та синтезу витікає з принципу системності та полягає в тому, що організаційно-економічний механізм можна представити у вигляді елементів, які можуть утворювати відповідні блоки або підсистеми в результаті вирішення поставлених завдань. Тобто існує різноманітність способів представлення структури організаційно-економічного механізму ефективності використання матеріально-технічної бази в контексті забезпечення інтенсивного типу економічного зростання сільського господарства, яку можна відобразити як сукупність взаємопов'язаних блоків (підсистем), що складаються з елементів. Спосіб представлення організаційно-економічного механізму у вигляді цих блоків залежить від послідовності вирішення поставлених завдань.

З принципу системності також походить принцип синергії. Його зміст полягає в тому, що ефект функціонування системи не є простою сумою складових ефектів функціонування окремих її елементів. Тобто, при оцінці ефективності організаційно-економічного механізму ефективності використання матеріально-технічної бази в контексті забезпечення інтенсивного типу економічного зростання сільського господарства слід враховувати можливість прояву нелінійних впливів ефекту від функціонування галузі на рівні окремих регіонів держави.

Цілісність являє собою орієнтацію організаційно-економічного механізму на забезпечення єдності множини елементів, кожен з яких відіграє свою часткову роль у функціонуванні даного механізму.

Принцип економічності та ефективності формується на основі багатоваріантного вибору шляхів розвитку сільського господарства.

Наявність альтернатив допоможе обрати більш ефективну траєкторію розвитку, краще пристосуватися до змін у зовнішньому середовищі, підвищити ефективність управління, забезпечити конкурентоспроможність галузі у різних сегментах ринку.

Будь-який організаційно-економічний механізм не є сталою системою, що не змінюється у часі. Під адаптивністю розуміють відповідність організаційно-економічного механізму ефективності використання матеріально-технічної бази в контексті забезпечення інтенсивного типу економічного зростання сільського господарства вимогам сучасного мінливого середовища, його пристосованість до змін зовнішнього та внутрішнього середовища.

Ефективний розвиток сільського господарства можливий лише на основі урахування інтересів економічних контрагентів, з якими взаємодіють суб'єкти аграрного підприємництва, споживачів та держави. У такий спосіб проявляється принцип урахування інтересів усіх зацікавлених сторін.

Принцип інноваційності розвитку передбачає орієнтацію аграрного виробництва України на європейські стандарти, підвищення якості продукції та сервісу й прагнення до інновацій. Постійний пошук нових можливостей стимулює ефективний розвиток галузей національної економіки, і зокрема сільського господарства.

Під узгодженістю розуміється виявлення можливих протиріч у локальних цілях окремих підсистем та цілої системи й використання механізмів для їх вирішення і підпорядкування єдиній глобальній цілі. Розробляючи організаційно-економічний механізм ефективності використання матеріально-технічної бази в контексті забезпечення інтенсивного типу економічного зростання сільського господарства, слід виявляти локальні цілі, визначати заходи щодо усунення можливих протиріч.

Наведені вище принципи зумовлюють необхідність виділення сукупності допоміжних функцій механізму, підпорядкованих базовій функції:

- функції цілевстановлення, що зумовлює безперервність процесу формування цілей функціонування організаційно-економічного механізму ефективності використання матеріально-технічної бази в контексті забезпечення інтенсивного типу економічного зростання сільського господарства в залежності від існуючих внутрішніх та зовнішніх умов;

- функції аналізу стану, оцінки та прогнозу розвитку галузі;

- функції планування, що забезпечує дієвість системи мір, вибору засобів і методів для досягнення обраної мети функціонування організаційно-економічного механізму;

- функції розробки і прийняття адекватних управлінських рішень, які відповідають зовнішнім умовам і внутрішнім обмеженням;

- функції організації, що забезпечує ефективне функціонування механізму ефективності використання матеріально-технічної бази в контексті забезпечення інтенсивного типу економічного зростання сільського господарства як алгоритму, що формалізує процес ухвалення рішень до відносин співвідпорядкованості структурних елементів;

– функції координації структурних складових організаційно-економічного механізму, тобто забезпечення погодженої взаємодії локальних механізмів, що створює умови для безупинного функціонування загального механізму;

– функції регулювання організаційно-економічного механізму і його структурних компонентів за допомогою своєчасної зміни й удосконалення засобів і методів управління з метою підтримки обраного напрямку розвитку галузі;

– функції контролю, що дозволяє вчасно виявляти різноманітні відхилення від заданих цільових настанов, планових параметрів і критеріїв за допомогою розробки та впровадження системи моніторингу за зовнішнім і внутрішнім середовищем.

Виходячи з розглянутих вище принципів і функцій, організаційно-економічний механізм ефективності використання матеріально-технічної бази в контексті забезпечення інтенсивного типу економічного зростання сільського господарства повинен характеризуватися такими властивостями, як здатністю впливу на конкурентне середовище за допомогою різноманітних засобів ринкової взаємодії, а також здатністю до саморегулювання, тобто, гнучкістю і своєчасністю вибору необхідного інструментарію для досягнення цілей.

Серед ознак, які розкривають сутність організаційно-економічного механізму, слід виділити наступні: елементарна, за якою механізм розглядається як організуюча система взаємозв'язків між структуроутворюючими складовими; функціональна, яка визначає сукупність видів діяльності, спрямовану на досягнення визначеної мети; процесна, яка характеризує механізм як процес підготовки та прийняття управлінських рішень.

Висновки. Таким чином, в якості організаційно-економічного механізму слід розглядати комплексну систему, яка містить сукупність організаційних та економічних важелів, які впливають на економічні та організаційні параметри даної системи. Інтенсивний тип економічного зростання сільського господарства забезпечують: компоненти матеріально-технічної бази галузі та їх раціональне поєднання у виробничих процесах; науково-технологічний потенціал техніко-технологічного забезпечення; агротехнологічні та технічні інновації; належне фінансування.

Функціонування організаційно-економічного механізму ефективності використання матеріально-технічної бази в контексті забезпечення інтенсивного типу економічного зростання сільського

господарства значною мірою залежить від обраних напрямів державного регулювання інноваційної діяльності, формування й використання інтелектуального потенціалу, а також інтеграційних механізмів між виробниками інноваційних продуктів, організаційно-фінансового та технічного забезпечення галузі. Важливу роль при цьому відіграє оцінка факторів, які впливають на вибір стратегії формування інтенсивного типу економічного зростання.

Література.

1. World Development Indicators: Agricultural inputs [Electronic resource]. – Mode of access: <http://wdi.worldbank.org/table/3.2#>

2. Agriculture value added per worker [Electronic resource]. – Mode of access: <http://data.worldbank.org/indicator/EA.PR.D.AGRI.KD>

3. Агєєва І.В. Матеріально-технічне забезпечення фермерських господарств / І.В. Агєєва // Економіка АПК. – 2013. – № 2. – С. 165–170.

4. Білоусько Я.К. Розвиток ринку сільськогосподарської техніки / Я.К. Білоусько, А.В. Бурилко, П.А. Денисенко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. –132 с.

5. Рижикова Н.І. Європейський досвід реформування податкових систем / Н.І. Рижикова // Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. – 2016. – С. 133-139.

6. Church A.H. (1918). The science and practice of management. New York, p. 535.

7. Eilon S. (1971). Management control. Boston: Harvard Business School Press, P. 207.

8. Gosling D.H. (1988). Measuring the performance of divisional cost centres. CMA Magazine, No 7/8, pp. 3-30.

9. Smith M. The rise and rise of the NFI. Management Accounting, No 68, pp. 6-24.

10. Vangermeersch R., and Church A.H. (1996). History of Accounting: An International Encyclopedia, [edited by Michael Chatfield and Richard Vangermeersch], New York: Garland Publishing, p. 124.

References.

1. World Development Indicators: Agricultural inputs: <http://wdi.worldbank.org/table/3.2#> [in English].

2. Agriculture value added per worker: <http://data.worldbank.org/indicator/EA.PR.D.AGRI.KD> [in English]

3. Ageeva I.V. (2013) Materialno-tehnichne zabezpechenna fermerskih gospodarstv [Material – technical support for farmers]. *Ekonomika APK – Ekonomika AIC*, No 2, pp. 165–170 [in Ukrainian].

4. Bilousko Ya.K., Burilko A.V., and Denisenko P.A. (2008) *Rozvytok rynku silskogospodarskoy tehniky* [Development of agricultural technology]. – Kyiv: NNC IAE, p. 132 [in Ukrainian].

5. Rygykova N.I. (2016) Evropeyski dosvid reformuvannya podatkovykh system [The European experience of reforming tax systems]. *Visnyk Kbnutsg: Ekonomichni nauky – Khar'kiv: KbNTUSH*, pp. 133-139 [in Ukrainian].

6. Church A.H. (1918). The science and practice of management. New York, p. 535 [in English].

7. Eilon S. (1971). Management control. Boston: Harvard Business School Press, P. 207 [in English].

8. Gosling D.H. (1988). Measuring the performance of divisional cost centres. *CMA Magazine*, No 7/8, pp. 3-30 [in English].

9. Smith M. The rise and rise of the NFI. *Management Accounting*, No 68, pp. 6-24 [in English].

10. Vangermeersch R., and Church A.H. (1996). History of Accounting: An International Encyclopedia, [edited by Michael Chatfield and Richard Vangermeersch], New York: Garland Publishing, p. 124 [in English].

Анотація.

Науменко І.В., Науменко А.О., Мандич О.В. Складові механізми забезпечення економічного зростання сільського господарства.

В статті визначено, що в якості організаційно-економічного механізму слід розглядати комплексну систему, яка містить сукупність організаційних та економічних важелів, які впливають на економічні та організаційні параметри даної системи. Інтенсивний тип економічного зростання сільського господарства забезпечують: компоненти матеріально-технічної бази галузі та їх раціональне поєднання у виробничих процесах; науково-технологічний потенціал техніко-технологічного забезпечення; агротехнологічні та технічні інновації; належне фінансування.

Функціонування організаційно-економічного механізму ефективності використання матеріально-технічної бази в контексті забезпечення інтенсивного типу економічного зростання сільського господарства значною мірою залежить від обраних напрямів державного регулювання інноваційної діяльності, формування й використання інтелектуального потенціалу, а також інтеграційних механізмів між виробниками інноваційних продуктів, організаційно-фінансового та технічного забезпечення галузі.

Ключові слова: механізм, економічне зростання, сільське господарство, система, інтенсивний тип розвитку.

Аннотация.

Науменко И.В., Науменко А.А., Мандыч А.В. Составляющие механизма обеспечения экономического роста сельского хозяйства.

В статье определено, что в качестве организационно-экономического механизма следует рассматривать комплексную систему, которая содержит совокупность организационных и экономических рычагов, влияющих на экономические и организационные параметры данной системы. Интенсивный тип экономического роста сельского хозяйства обеспечивают: компоненты материально-технической базы отрасли и их рациональное сочетание в производственных процессах; научно-технологический потенциал технико-технологического обеспечения; агротехнологические и технические инновации; надлежащее финансирование.

Функционирование организационно-экономического механизма эффективности использования материально-технической базы в контексте обеспечения интенсивного типа экономического роста сельского хозяйства в значительной степени зависит от выбранных направлений государственного регулирования инновационной деятельности, формирования и использования интеллектуального потенциала, а также интеграционных механизмов между производителями инновационных продуктов, организационно-финансового и технического обеспечения отрасли.

Ключевые слова: *механизм, экономический рост, сельское хозяйство, система, интенсивный тип развития.*

Abstract.

Naumenko I.V., Naumenko A.O., Mandych O.V. Components of economic growth mechanism of support of agriculture.

The article stipulates that as the organizational and economic mechanism should be considered a comprehensive system that includes a set of organizational and economic levers that affect the economic and organizational parameters of the system. An intensive type of economic growth in agriculture provide: components of logistics industry and their rational combination of production processes; scientific and technological potential technical and technological support; Agrotechnological and technical innovation; adequate funding.

The functioning of the organizational and economic mechanism efficiency of logistics in the context of intensive type of economic growth in agriculture is largely dependent on the selected areas of state regulation of innovation, creation and use of intellectual potential and integration mechanisms between manufacturers of innovative products, organizational, financial and logistics industry.

Key words: *mechanism, economic growth, agriculture system, intensive type of development.*